

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2015 | ÅRGÅNG 19

Bokförlaget THALES

Inledning

1995 KOM SOCIOLOGEN och genusteoretikern R.W. Connell ut med boken *Masculinities*. Det dröjde inte länge innan den kom att räknas till genusvetenskapens standardverk. Aldrig tidigare hade nämligen maskulinitetsfrågan utforskats med sådan empirisk bredd och teoretisk pregnans. Boken kom även snart att användas i försöken att förstå ett fenomen som idrott.

För även om Connells bok inte främst handlar om idrott, så spelar idrotten ändå en inte obetydlig roll för hennes resonemang kring genus och maskulinitet. För idrotten, menar Connell, är ett område där maskuliniteten (och genuskonstruktioner i allmänhet) framträder som tydligast. På ett ställe skriver hon bland annat:

In historically recent times, sport has come to be the leading definer of masculinity in mass culture. Sport provides a continuous display of men's bodies in motion (Connell 1995, s. 54).

Och hon fortsätter:

The institutional organization of sport embeds definite social relations: competition and hierarchy among men, exclusion or domination of women. These social relations of gender are both realized and symbolized in the bodily performances. Thus men's greater sporting prowess has become a theme of backlash against feminism. It serves as symbolic proof of men's superiority and right to rule (Ibid.).

Enbart utifrån dessa citat är det tydligt att Connell tillskriver idrotten en stor betydelse för hur genus *görs*: hur pojkar och flickor, kvinnor och män, *blir till* genom idrotten. De kroppar som med idrotten som redskap intar det offentliga rummet är dessutom vanligtvis mäns. Det är kroppar, manskroppar, som enligt Connell ingår i det hon benämner som den *hegemoniska maskuliniteten*. Det

finns, menar nämligen Connell, en typ av maskulinitet som är dominerande, en maskulinitetstyp som alla tvingas förhålla sig till, antingen genom att försöka bli en del av den eller genom att bjuda motstånd mot den genom att konstruera ett annat slags maskulinitet.

Att se på idrottsmaskulinitet (alltså den maskulinitet som odlas inom ramen för idrott) utifrån Connells förståelse är sedan länge vedertaget. Bland de mest inflytelserika teoretikerna i detta avseende är den amerikanske sociologen Michael Messner. En av de viktigaste lärdomarna Messner har dragit utifrån ett tämligen omfattande sociologiskt material är att idrotten är ett av de områden där män har möjlighet att skapa handlingsutrymme för sig själva, *på bekostnad* av såväl kvinnor som män som inte kvalificerar sig till att tillhöra den hegemoniska maskulinitetstypen (Messner 1988; 2002). I likhet med Connell bygger Messner sina analyser på en tydlig feministisk utgångspunkt. De är långt ifrån ensamma. Så argumenterar exempelvis filosofen Iris Marion Young, på feministiska grunder, för »nödvändigheten» att låta »humanisera» idrotten (Young 1995). Enligt Young är det dock inte tillräckligt att bara inkludera kvinnor i idrotten: idrottsvärlden måste även göra upp med de könsnormer som format, och kontinuerligt formar, modern idrott. Liknande tankegångar har också filosoferna Tara Magdalinski och Karen Brooks, som hävdar att idrott alltid varit kopplad till patriarkala projekt som syftar till att etablera och upprätthålla kulturella gränser mellan vad som är feminint och maskulint (Magdalinski och Brooks 2002). Därför, menar vissa, skulle idrotten ha mycket att vinna på att befrias från de maskuliniserade idealen (English 1978/1995).

Den feministiskt grundade kritiken mot idrottens maskulinitetsideologi har varit, och är, massiv. Somliga menar dock att kritiken många gånger blivit endimensionell. Risken med det, menar kritikerna, är att man därmed bortser från de levda erfarenheter som såväl utövare som åskådare kan få genom den maskuliniserade idrotten (Pringle 2005), men även från hur idealen för vissa kan inrymma medel för att överskrida upplevda inlåsningar i ett specifikt kön (Halberstam 1998).

I den här artikeln kommer jag att diskutera några av de ståndpunkter som finns kring idrott och maskulinitet. Jag kommer framför allt att ställa frågor kring relationen mellan de maskulinitetsideal som artikulerats inom idrottskulturen och olika feministiska ståndpunkter. Bland annat kommer jag att resonera kring frågan om huruvida det dominerande maskulinitetsidealet kan fungera som redskap för vissa, inte minst kvinnliga, idrottare att göra sig fria från underordnade sociala positioner. Min övergripande utgångspunkt för den kommande diskussionen är att utgå från att maskulinitetsideologin inom idrotten vilar på två parallella spår: ett spår som kan knytas till moraliska spörsmål och ett spår som kan kopplas till kroppar och praktiker.

Maskulinitet och moral

NÄR MAN TALAR om den maskulinitet som odlas inom idrotten, talar man i hög grad om samma slags ideal som fanns och utvecklades på de brittiska internatskolorna för pojkar under 1800-talet. På den tiden och på de skolorna användes idrott som medel för att fostra det brittiska imperiets framtida ledarskikt. Idrott var ett sätt att göra män av pojkar (Giulianotti 2005). Elitskolornas elever uppmuntrades till fysisk kamp under ordnade former. Kampen fick nämligen aldrig bli otyglad. Den var tvungen att innehålla en moral. Och utifrån den tidens överklassideal var det ett känt gentlemannaideal som inympades i de unga kropparna. Med tiden införlivades gentlemannaidealet i begreppet *fair play*, som snart kom att bli idrottens eget moralbegrepp.

Moralen, och i synnerhet idén om *fair play*, bär fortfarande på tydliga spår från det gamla gentlemannaidealet. Tanken är att den fysiska prestationen, det kroppsliga utövandet, där lag eller individer ställs mot varandra i regelstyrda tävlingar, endast kan regleras och legitimeras med moral. *Fair play* är på så vis ett disciplineringsinstrument som kultiverar den fysiska kampen.

Den uppsättning dygder vi talar om här, de som kommer ur *fair play*-begreppet, handlar i korthet om mod och aggressivitet, om kamp och strid, om styrka och kraft, men kopplat till ömsesidig

respekt utövare emellan; de handlar dessutom om att vara en god förlorare och en god vinnare. Katalogen över maskulina dygder är lika levande idag som under 1800-talet. Den har dessutom kommit att övertas av inte minst världens mäktigaste idrottsrörelse – den olympiska.

När exempelvis de moderna olympiska spelens grundare, den franske baronen Pierre de Coubertin, artikulerade de olympiska idealen under slutet av 1800-talet, tillskrev han de maskulina idealen och dygderna särskild betydelse. De blev, i själva verket, en bärande del av den olympiska rörelsens filosofiska fundament: *olympismen*. De idéer Coubertin spann kring »den olympiska människan» som tankefigur var med andra ord stadigt förankrade i de traditionella maskulinitetsidealerna. I ett berömt tal från den 4 augusti 1935 säger han exempelvis:

[B]eing an athlete is not enough. This elite must also be a *knight-hood*. Knights, above all else, are »brothers in arms», brave, energetic men united by a bond that is stronger than of mere camaraderie, which is powerful enough in itself (Coubertin 2000, s. 581).

Som framgår av detta citat var det inte tillräckligt att bara kunna utöva sin sport på ett optimalt sätt. Idrottaren förväntades även vara bärare av »riddarens» moraliska egenskaper, och tillsammans med andra idrottare bilda ett »broderskap» som sträckte sig bortom »kamratskapet», det imaginära släktband som skulle binda samman atleterna. Tillsammans skulle de göra varandra till bättre människor och därmed bli till förebilder för mänskligheten i stort. Coubertin fortsätter:

I see modern Olympism as having at its core of moral Altis, a sacred Fortress where competitors in the manly sports par excellence are gathered to pit their strength against each other. The objectives of these sports are to defend man and to achieve self-mastery, to master danger, the elements, the animal, life (Ibid., s. 583).

Även ur detta citat kan man vaska fram väsentliga beståndsdelar i det maskulina idealet. Den olympiska människan – som enligt Coubertin alltid var en man, och företrädesvis en ung man – ska äga förmåga till självbehärskning, vara kontrollerad men samtidigt inte väja för farorna; farorna skulle mötas och bemästras. Och farorna han såg framför sig stod alla utanför den kultiverade och civiliserade människans räckvidd: de fanns i de (naturliga) »elementen», i »djuret» (såväl inom som utanför människan) – och, inte minst, i livet självt. Så byggdes alltså tanken om den olympiska människan, manifesterad vid de olympiska spelen vart fjärde år.

Men nu är det kanske inte idealen i sig själva som brukar kritiseras, utan snarare hur de tillämpas. Och utan tvekan kantas idrotts-historien av exempel där idealen perverterats. Men är perverteringarna av idealen en del av idealen? Eller är perverteringarna snarare idealens motsats? När kritikerna säger att idrotten bör göra upp med maskuliniteten inom idrotten, utgår de förmodligen från det förstnämnda alternativet: alternativet som säger att det inte går att skilja mellan ideal och praktik. Samtidigt finns det ett inbyggt problem med en sådan ståndpunkt. För om man utgår från att de rådande maskulinitetsidealerna och normerna utgör en bärande del av idrottskulturen, så som vi känner den, så innebär det att om man amputerar maskulinitetsidealerna, blir idrotten något annat, och kanske inte ens idrott i vanlig mening. Ett sådant hypotetiskt tankesätt skulle kräva omfattande fantasiförmågor. Givet att man önskar bevara idrotten som fenomen (en tanke som naturligtvis också kan ifrågasättas: man kan exempelvis ha skäl att fråga sig om världen inte hade varit en bättre plats utan idrott), så tvingas man att operera inom det existerande maskulina normsystemet. Det innebär naturligtvis också att det inte går att blunda för att det faller skuggor från idealen. I skuggorna som bildas pågår diskriminering av dem som faller utanför den hegemoniska kulturen. Det är en kultur som dessutom belönar anpasslighet till en emellanåt tämligt trångt sydd manlighetskostym. Om detta har många kunnat berätta.

Ett sådant vittnesmål bars till offentligheten 2007, i samband med utgivningen av poeten Tom Malmquists debutdiktsamling

Sudden Death. Utgivningen fick stor uppmärksamhet i medierna. Men det var inte i första hand de litterära kvaliteterna som kom att debatteras, utan dikternas tema. Berättelserna var hämtade från idrottens bakgård, ett i sig självt ovanligt tema för ett diktverk. Malmquist hade nämligen en för poeter ovanlig bakgrund. I början av 1990-talet hade han varit en av de mest lovande talangerna inom svensk ishockey. På meritlistan stod bland annat ett jobb som lagkapten för Stockholms TV-pucklag 1993. Men mitt på vägen till en lovande framtid som hockeyspelare hoppade han plötsligt av idrottskarriären. Anledningen var att han plötsligt hade blivit rädd: rädd för smärtan och våldet, rädd för vad idrotten gjorde med honom. Så från att vara hockeyspelare skolade han om sig till poet, och bytte därmed ut en identitet mot en annan.

Sudden Death är Malmquists bearbetning av sina idrottsliga erfarenheter. I dikterna borrar han sig genom lager av perverterad moral och förvridna maskulinitetsnormer. Det är en i långa stycken brutal och kroppslig skildring, som när han skriver:

Suspensoaren, inte större än en kupad hand, luktade piss, jag hade presterat sämst under matchen, tvingades bära suspensoaren över ansiktet (Malmquist 2007, 2008).

I efterordet till pocketutgåvan av diktsamlingen ställs Malmquist inför frågor om mottagandet. Inifrån ishockeyvärlden, kunde Malmquist berätta, kom det anklagelser om illojalitet gentemot hans uppväxt och sport, men lika många fällde uppskattande kommentarer. Framför allt tycks många ha uppfattat hans kritik som en kritik riktad mot ishockeyvärldens maskulinitetskultur. Och så kan man naturligtvis förstå saken. Men det är inte den enda tolkningen man kan göra, ens utifrån maskulinitetsperspektivet. Man skulle exempelvis kunna läsa Malmquists erfarenheter som exempel på *avsteg* från hur idrottsmaskuliniteten är »tänkt». För kanske var det brist på förståelse för de dygder som idrottsmaskuliniteten föreskrev som var det grundläggande problemet, snarare än en vedertagen idrottsmaskulinitet.

Detta är givetvis i hög grad en tolkningsfråga, men lika gärna

som man kan tolka handlingarna som jaget i den citerade dikten utsattes för som ett direkt resultat av en maskuliniserad maktutövning, kan man tolka dem som uppenbara exempel på att någon, eller några, gjort sig skyldiga till brott mot flera av maskulinitetsdygderna. I själva verket skulle handlingarna som skildras i dikten kunna användas som argument för att förstärka maskulinitetsnormerna. Med andra ord kan det, ur ett moraliskt perspektiv, finnas skäl att faktiskt försvara förekomsten av maskulinitetsideal inom idrotten. Inte minst på feministiska grunder.

Maskulina kroppar och praktiker under förvandling

OM VI FÖR ett ögonblick återvänder till de inledande maskulinitetskritiska uttalanden som gjorts, så kan man konstatera att många uppfattar maskulinitetsidealen som en boja, som begrepp som används för att stänga in människor i tillskrivna köns kategorier. Även om det finns goda skäl att kritisera idealen på de grunderna, så utesluter inte det möjligheten att faktiskt se maskuliniteten som ett redskap för frigörelse från samma kategoriseringar. Maskuliniteten kan av vissa användas som medel inte bara för att kunna bryta sig loss från vissa (underordnade) sociala positioner, utan också för att bli mer sanna mot sig själva. Exempel på framför allt det senare kan med fördel hämtas från ett av idrottsvärldens mest problematiska fenomen: dopning.

Den allmänt vedertagna uppfattningen, såväl inom idrotten som utanför den, är att dopning är idrottens största kardinalbrott, och därmed själva motsatsen till *fair play*-tanken. Utan att här gå närmare in på de ståndpunkter och många argument som ofta hamnat i dagen i denna fråga, då resonemanget begränsas till maskulinitetsfrågan, så kan man snart konstatera att dopningsfrågan hamnat mitt i skottgluggen för de två maskulinitetsspår jag nämnde inledningsvis. Ur ett moralteoretiskt, eller kanske mer specifikt: dygdetiskt, perspektiv skulle man nämligen kunna hävda att dopningsbruk är oförenligt med *fair play* och »gentlemanaidealet» om respekt och »rent spel». Eftersom dopning är förbjudet, och eftersom det anses innebära orättmätiga fördelar för den som använder sig av dopning, så kan man enkelt dra slutsatsen att dop-

ning är ett brott mot en av den moraliska maskulinitetens bärande principer. Å andra sidan: dopningsmedel i allmänhet, och kanske framför allt preparat som anabola steroider, gör idrottarna större, starkare och snabbare – de blir (vanligtvis) mer maskulina. På så vis kan dopning ses som en bekräftelse på en aspekt av idrottsmaskuliniteten. Dessutom skulle man även kunna argumentera för att dopningsbruk har att göra med en individuell önskan om autenticitet, det vill säga att brukarna försöker skapa sig själva utifrån en önskad bild för hur de vill presentera sig för världen. Dopning blir därmed, i någon mening, ett medel för individuell frigörelse genom bruket av »maskulina» metoder.

Men, som sagt, och ur ett socialt och politiskt perspektiv kanske viktigare ändå: maskulinitetsidealen kan vara ett sätt för vissa att bryta sig loss från underordnade sociala positioner. Inte minst kan detta gälla kvinnor. En som hävdar detta är den amerikanska queerteoretikern Judith Halberstam. I sin bok *Female Masculinity* (1998) skriver hon bland annat att det är när maskuliniteten lämnar den manliga kroppen och fästs vid andra slags kroppar som den blir som mest synlig. Som när kvinnor utvecklar »manliga» muskler. Synliggörandet av maskulinitet behöver emellertid inte vara negativt. Tvärtom. I själva verket, argumenterar Halberstam, har inte minst flickor och kvinnor starka skäl att omfamna maskuliniteten och därmed undvika att odla femininitet (Halberstam 1998, ss. 268–269). För med maskuliniteten följer ofta respekt och därför, i någon mening, makt. Maskuliniteten blir på så vis detsamma som att stå upp för sitt värde, och inta en subjektspostion som inte är underordnad.

Halberstams grundtes är onekligen tankeväckande. Den saknar dessutom inte heller empiriskt stöd. Empirin kan exempelvis hämtas från idrottsvärlden. Som i hur damidrotten kom att förändras efter Berlinmurens fall 1989.

Med Murens fall kom också idrotten att radikalt förändras. För när vissa länder försvann från världskartan försvann också vissa idrottskulturer, som den som odlades i Östtyskland (DDR). Under 1970- och 80-talen dominerade det som kallades »det östtyska

idrottsundret» de olympiska friidrotts- och simtävlingarna. Uppbackade av den östtyska statens fullt utvecklade och politiskt motiverade dopningsprogram bröt de östtyska idrottskvinnorna igenom genusbarriärerna med sina muskulösa kroppar. I västvärlden framställdes de ofta som »monster». De agerade »okvinnligt», de vägrade använda smink och de vägrade vara inställsamma. De agerade med andra ord som manliga atleter gjort i alla tider. Och många gånger var de överlägsna sina konkurrenter. Men efter det att DDR försvann från världskartan kan man hävda att det skedde något av en återgång till den »gamla» damidrotten. Möjligen lika dopad, men framställd på helt andra sätt. Amerikanska och andra västerländska idrottsstjärnor fick en dominant ställning i de sporter som tidigare hade dominerats av DDR. Och nu återstod endast den kommersiella idrottsmarknaden. Så har man också kunnat se hur damidrotten fått sälja in sig med medel av mer traditionella snitt. Exempelvis blev det snabbt tydligt att flera av de mest populära kvinnliga idrottsstjärnorna medvetet anspelade på traditionellt feminina attribut och beteenden, som för att visa att de inte »bara» var atleter utan även kvinnor (Jönsson 2012). Huruvida detta har gynnat kvinnliga idrottare och kvinnlig idrott kan man naturligtvis diskutera. En sak är dock säker: det är en form av inlåsning i ett ideal som onekligen faller utanför det maskulinitetsideal som modern idrott vilar på. Och flera exempel ger vid handen att idrottsorganisationer har intresse av att bevaka skillnaden mellan kvinnor och män i detta avseende.

Ett av de mer omdiskuterade exemplen i detta avseende ägde rum i samband med friidrotts-VM i Berlin 2009. Under det mästerskapet tändes en ny stjärna på idrottshimlen: den sydafrikanska medeldistanslöparen Caster Semenya. Endast arton år gammal vann hon guld på distansen 800 meter. Och hon vann i överlägsen stil. Men i samma ögonblick hon bröt målnöret kom hon att misstänkliggöras. Anledningen var att hon såg för »manlig» ut. Genast riktades misstankar om att hon skulle vara dopad. Mycket pekade i den riktningen: hon var överlägsen sina konkurrenter; hon kom från »ingenstans»; hon var ung. Efter dopningskontrollen kunde

man dock avskrika dessa dopningsmisstankar. Istället växte andra misstankar fram: att hon inte skulle vara kvinna, och att hon därmed hade gjort sig skyldig till »könsfusk». I ett slag kom Semenyas könstillhörighet att bli ett samtalsämne för hela världen. Hon utreddes och genomgick i praktiken ett könstest. Under utredningsperioden, som pågick i ett halvår, förbjöds hon att tävla. Resultatet har sedan kommit att hemlighållas, men delar av den har ändå läckt ut: som att hennes testosteronvärden var tio gånger högre än hos »normala» kvinnor. Det ska även ha varit av den anledningen som det internationella friidrottsförbundet tog det kontroversiella beslutet att få ner hennes testosteronvärden, så att hennes fysiska fördelar skulle minska. Man försvagade henne, helt enkelt. Och man motiverade det med rättviseargument.

Av historien om Semenya kan man lära sig mycket. Som att idrottsorganisationer ofta ställs inför bryderier när det kommer till utövare som överskrider de statuerade könsnormerna. I fallet med Semenya var inte problemet att hon levde upp till vissa maskulina ideal, utan just att hon gjorde det, men att musklerna satt på »fel» kropp, på en kvinnas kropp. Semenya-fallet skulle nu kunna sägas vara ovanligt och speciellt. Och på sätt och vis är det också det.

Men även när det kommer till andra exempel, är det lätt att se hur de maskulina normerna avslöjas och utmanas. I själva verket tycks vissa sporter i sig själva bekräfta och utmana normerna. Som manlig konståkning. I manlig konståkning blir maskulinitetsnormerna mer synliga jämfört med i en hypermaskulin sport som ishockey. För medan sporter som ishockey mest kan framstå som en parodisk uppvisning av ett machopräglat ideal, så finns det inom konståkningen en inbyggd polarisering mellan maskulinitet och femininitet. Polariseringen bidrar till att synliggöra de maskulina normerna, samtidigt som sporten också ger förutsättningar till alternativa tolkningar av maskulinitet. Dessutom kan man, som den amerikanska teaterforskaren Ellyn Kestnbaum gör i boken *Culture on Ice* (2003), hävda att manliga konståkare, trots att de ses som mindre maskulina i vår kultur, erbjuder redskap av konståkningsvärlden att agera maskulint på isen. Det innebär också att de man-

liga konståkarna avslöjar och utmanar de rådande maskulinitetsidealerna, något som paradoxalt nog bidrar till att bekräfta idrottens maskulinitetsnormer.

Men även i de hypermaskulina sporterna finns möjligheter till alternativa tolkningar. Idrottshistorien är i själva verket kantad med exempel där maskulinitetsnormerna kommit att förskjutas. Det har emellertid inte betydelse att maskulinitetsnormerna blivit svagare. Snarare kan det ha förhållit sig precis tvärtom. Förskjutningarna av normerna tycks på sätt och vis bara ha gjort dem starkare, i kraft av att maskulinitetskostymen har lagts ut och därmed kunnat omfatta fler (och sedermera socialt accepterade) beteenden. Kort sagt kan man hävda att det normerna håller på att förändras. Emellanåt kan sådana förändringar härledas till specifika datum.

Ett sådant datum är den fjärde juli 1990. Det var dagen då en engelsk professionell fotbollsspelare plötsligt började gråta mitt under en match. Spelaren var Paul Gascoigne, vid tiden en av de mest färgstarka fotbollsspelarna i världen. Och tillfället var under VM-semifinalen mellan England och ärkerivalen Västtyskland. Matchen var jämn. 1–1 stod det efter full tid. Förlängning väntade. Men åtta minuter in i förlängningen drog Gascoigne på sig ett gult kort, hans andra under turneringen. Och två gula kort innebar automatisk avstängning i nästkommande match. I Gascoignes fall skulle det betyda att han skulle missa en eventuell final. Det var när han insåg detta som tårarna kom. Tårarna kom i det närmaste att chocka fotbollsvärlden. Att en manlig engelsk fotbollsspelare skulle börja gråta av förtvivlan under en VM-semifinal fanns vid den tiden inte i begreppsvärlden.

Gascoignes tårar var på sätt och vis slutet på en epok. Efter honom, under tidigt 90-tal, bars andra fixstjärnor fram, med en annan, »mjukare», framtoning. Som David Beckham. Beckhams uttalade intresse för mode, kläder och hårfrisyrer, innebar en utvidgning av den då tämligen trånga manlighetskostym som framför allt engelska fotbollsspelare »tvingats» bära under ett helt sekel. Med honom var inte bilden av den nordeuropeiska fotbollskulturen lika uniform längre. Men det innebar heller inte någon försvagning

av maskulinitetsidealen inom idrotten. Däremot kan man tala om en omförhandlad form av de traditionella maskulinitetsidealen.

Avslutning

I DEN HÄR artikeln har jag diskuterat några av de mest bärande aspekterna kring de maskulinitetsideal man kan finna inom idrotten. Som jag visat handlar det om ideal som under lång tid fått utstå kritik, framför allt på feministiska grunder. Mycket av den kritiken är fortsatt relevant. Däremot är den emellanåt ensidig. Det finns också sidor av de rådande maskulinitetsidealen som går att försvara – inte minst feministiskt.

För även om den vanligaste kritiken främst har handlat om hur det hegemoniska maskulinitetsidealet stänger in företrädesvis pojkar och män samtidigt som det exkluderar andra, så kan onekligen samma slags ideal av vissa, inte minst kvinnliga idrottare, användas som redskap för att bryta sig loss från underordnade sociala positioner och genusnormer. Och det skulle i sin tur kunna innebära att maskulinitetsidealen kan fungera som genusradikalt bränsle för ett könsneutralt jämlikhetsideal.

→

Kutte Jönsson är fil. dr i praktisk filosofi och universitetslektor i idrottsvetenskap vid Malmö högskola.

Referenser

- CONNELL, R.W. (1995) *Masculinities*, Los Angeles: University of California Press.
- COUBERTIN, PIERRE DE (2000) *Olympism. Selected Writings*, Lausanne: International Olympic Committee.
- ENGLISH, JANE (1978/1995) »Sex Equality in Sports», i *Philosophic Inquiry in Sport*, William J. Morgan och Klaus V. Meier (red.), Champaign: Human Kinetics, ss. 329–334.
- GIULIANOTTI, RICHARD (2005) *Sport. A Critical Sociology*, Cambridge: Polity Press.
- HALBERSTAM, JUDITH (1998) *Female Masculinity*, USA: Duke University Press.
- JÖNSSON, KUTTE (2012) »Olympic Amazons and the Cold War: The Rise and Fall of Gender Radicalism», *The Olympics and Philosophy*, Heather L. Reid och Michael W. Austin (red.), Lexington: The University Press of Kentucky, ss. 214–227.

OM IDROTT, MASKULINITET OCH FEMINISM

- KESTNBAUM, ELLYN (2003) *Culture on Ice. Figure Skating & Cultural Meaning*, Middletown: Wesleyan University Press.
- MAGDALINSKI, TARA OCH BROOKS, KAREN (2002) »Bride of Frankenstein: Technology and The Consumption of the Female Athlete«, *Sport Technology: History, Philosophy and Policy*, Andy Miah och Simon B. Eassom (red.), Amsterdam, etc.: JAI, ss. 195–212.
- MALMQUIST, TOM (2007/2008) *Sudden Death*, Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- MESSNER, MICHAEL (1988) »Sport and Male Domination: The Female Athlete as Contested Ideological Terrain«, *Sociology of Sport Journal*, vol. 5, nr 3, ss. 197–211.
- MESSNER, MICHAEL (2002) *Taking the Field. Women, Men and Sports*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- PRINGLE, RICHARD (2005) »Masculinities, Sport, and Power: A Critical Comparison of Gramscian and Foucauldian Inspired Theoretical Tools«, *Journal of Sport & Social Issues*, vol. 29, nr 3, ss. 256–278.
- YOUNG, IRIS MARION (1995) »The Exclusion of Women in Sport: Conceptual and Existential Dimensions«, *Philosophic Inquiry in Sport*, William J. Morgan och Klaus V. Meier (red.), Champaign: Human Kinetics, ss. 44–53.